

ชาวเลในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ เพื่อการอยู่รอดของชุมชนและวิถีวัฒนธรรม

ศรินันต์ สุวรรณโมลี*

บทคัดย่อ

ชาวเลเป็นชนเผ่าที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการเดินเรือในแถบชายฝั่งอันดามัน พวกเขาได้รับผลกระทบโดยตรงจากโลกาภิวัตน์ เมื่อทะเลและที่ดินในแถบชายฝั่งอันดามันกลายเป็นต้นทุนสำคัญในการรองรับลูกค้านานาชาติของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้หลายชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ขณะที่นโยบายในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติก็เพิกเฉยต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเล การหาปลาในทะเลจึงยากยิ่งขึ้นกว่าอดีต ชาวเลกลายเป็นกลุ่มคนที่ “ไม่มีทะเลให้หากิน ไม่มีที่ดินให้อยู่อาศัย” บทความนี้มีเป้าหมายที่จะนำเสนอภาพสังคมของชาวเล โดยใช้กรณีศึกษาหาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต วิเคราะห์ตามแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) ของชุมชนที่กำลังเผชิญกับความเปราะบางทางวัฒนธรรม การสูญเสียที่ทำกินและที่อยู่อาศัยท่ามกลางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย และการเคลื่อนไหวของชาวเลในขบวนการทางสังคมแบบใหม่ (new social movement) ที่ต่อรองให้ภาครัฐต้องปรับกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรให้เป็นธรรมมากขึ้น

คำสำคัญ: ชาวเล, นิเวศวิทยาวัฒนธรรม, ขบวนการทางสังคมใหม่, การปรับตัว

* นักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
(E-mail: non196@gmail.com)

Chao Lay in the New Social Movement for Community and Cultural Survival

Sirinon Suwanmolee

Abstract

Chao Lay or sea nomads are an ethnic group living along the Andaman coastal area and islands. They are directly affected by globalization as the sea and lands become an important asset to serve international tourists and other customers in tourism industry. Several communities are facing housing and land insecurity. The policy on natural conservation also neglects their customary ways of life. Fisheries became a hardship for them. Their current situation is, “No land to live, No sea to make a living”. This paper presents the situations faced by Chao Lay, using Rawai village as a case study. The concept of cultural ecology is analyzed together with cultural vulnerability. Chao Lay are now engaging in the new social movement and seeking to negotiate with the government authorities to revise regulations on the use of marine resources.

Keyword: Chao Lay, sea nomads, cultural ecology, new social movement, adaptation

1. บทนำ

“ชาวเล” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีลักษณะสังคมแบบหาอยู่หากิน (subsistence society) ใช้ชีวิตอิสระด้วยการออกเรือเดินทางหากินด้วยการจับสัตว์น้ำตามฤดูกาลไปยังหมู่เกาะต่างๆ ในแถบชายฝั่งอันดามัน คนกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากพัฒนาเศรษฐกิจที่ขยายตัวออกมาจากศูนย์กลาง โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ชุมชนชาวเลบ้านหาดราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เป็นชุมชนหนึ่งที่เผชิญกับปัญหานี้โดยตรง มูลนิธิชุมชนไท (2555) บันทึกว่าชุมชนนี้มีพื้นที่ 19 ไร่ ประกอบด้วยชาวเลชาติพันธุ์มอแกน มอแกลน และอูรักลาไวย์ มีประชากรประมาณ 2,000 คน ใน 244 ครัวเรือน ปัญหาที่ดินที่เกิดขึ้นทำให้ชาวเลถูกฟ้องขับไล่ออกนอกพื้นที่ของเอกชนถึง 101 ครอบครั้ว ศาลชั้นต้นตัดสินให้ออกจากพื้นที่ 2 ครอบครั้วและชุมชนมีแนวโน้มว่าจะถูกฟ้องทั้งหมด ชาวเลเกือบทั้งชุมชนไม่มีความรู้ทางกฎหมาย หลายคนพูดภาษาไทยได้แต่ไม่เข้าใจลึกซึ้ง จึงกลัวการขึ้นศาลเป็นอย่างมาก

ชุมชนบ้านหาดราไวย์มีหลักฐานในการใช้ที่ทำกิน เช่น ต้นมะพร้าวอายุเกือบร้อยปีที่ยังยืนต้นอยู่ในปัจจุบัน หลักฐานภาพเคลื่อนไหวของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรที่หาดราไวย์ ในปี พ.ศ. 2502 ที่แสดงให้เห็นที่จอดเรือและบ้านเรือนสภาพเก่าแก่ของชาวเลปลูกอยู่ใกล้เคียงกัน แสดงถึงความเป็นชุมชนที่มีอยู่มานานก่อนที่จะมีผู้อาศัยหรือครอบครอง และยังมีหลักฐานอื่นประกอบที่สำคัญคือ โรงเรียนวัดสว่างอารมณ์ซึ่งสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2456 ยังมีทะเบียนนักเรียนที่เป็นชาวเลระบุอยู่อาศัยอยู่ที่ชุมชนบ้านหาดราไวย์ นอกจากนี้ยังมีโบสถ์คริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ที่ก่อตั้งโดยชาวออสเตรเลีย ซึ่งมาเผยแพร่ศาสนาแก่

ชาวเลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 จนสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ เป็นพยานสำคัญที่ยืนยันว่าชุมชนชาวเลบ้านหาดราไวย์เป็นชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยและทำมาหากินร่วมกันเป็นชุมชน มีผู้นำ มีสภาทรกตระกูลที่สามารถสืบค้นย้อนกลับไปได้ มีสุสานฝังศพ ศาล บ่อน้ำซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างทางวัตถุที่ชุมชนได้ครอบครองและใช้ประโยชน์ที่ดินที่ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนปัจจุบัน (ปริดา คงแป้น, 2555)

ขณะที่ความมั่นคงในที่ดินและที่อยู่อาศัยทวีปัญหาขึ้น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยนโยบายกำหนดเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ก็เพิ่มความกดดันในการดำรงชีวิตของชาวเล การจับกุมและบังคับห้ามเก็บของป่า ห้ามจับสัตว์น้ำ ห้ามจอดเรือและตั้งที่พักในเขตอุทยาน ทำให้ชาวเลถูกกีดกันออกจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ออกจากการใช้พื้นที่พิธีกรรม รวมถึงวิธีการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิม จนแทบจะไม่สามารถใช้ชีวิตตามวัฒนธรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษได้อีกต่อไป

การทำความเข้าใจกับรูปแบบการดำรงชีวิตของชนเผ่าที่ผูกพันอยู่กับทรัพยากร มีความสำคัญต่อการลดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาวิธีเคลื่อนไหวทางสังคมที่ชาวเลชุมชนบ้านหาดราไวย์ใช้โต้ตอบกับการครอบงำ (dominate) ของนโยบายรัฐและกลุ่มทุน จึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในการจัดการปัญหาคนชายขอบให้สอดคล้องกับพลวัตของการพัฒนาที่ต้องไม่ละทิ้งการปรับกฎเกณฑ์ให้สอดคล้องกับความเป็นท้องถิ่น (localization) ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชนกลุ่มนี้ไปควบคู่กัน ฉะนั้นบทความนี้จึงเริ่มจากการทำความเข้าใจกับบริบทในการดำรงชีวิตของชาวเล ตามด้วยปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น

2. ตำแหน่งแห่งที่ของชาวเลในสังคมตามแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่อธิบายว่า รูปแบบสังคม วัฒนธรรมและการประดิษฐ์เครื่องมือของมนุษย์เป็นผลมาจากการปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศ สังคมจนเกิดเป็นเทคโนโลยี ความรู้ในการดำรงชีวิตและความเชื่อในการทำพิธีกรรม (Julian Steward, 1968 อ้างใน สมชาย นิลอาธิ, 2549)

ในการพิจารณานิเวศวัฒนธรรมของชุมชนชาวเล บ้านหาดราไวย์ ปรีดา คงแป้น กล่าวถึงการใช้ชีวิตพึ่งพาทะเลของชาวอูรักลาไวย์ มีประเพณีลอยเรือที่แสดงถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการให้ชีวิตและให้อาหารจากท้องทะเล (2555) นอกจากนี้วัฒนธรรมแล้วชาวเลยังมีการปรับตัวทางชีววิทยาที่สั่งสมมาจากการใช้ชีวิตเก็บหาของทะเลด้วยการดำน้ำจับกุ้งมังกรหรือยิงปลา จนเกิดการถ่ายทอดผ่านทางพันธุกรรมจากเป็นความสามารถในการดำน้ำที่กล้าหาญใจได้นาน (กรองแก้ว สุอำพัน และ เสาวภา อาศน์ศิลารัตน์, 2552) เพราะมีเม็ดเลือดแดงที่กักเก็บออกซิเจนได้มากกว่าคนกลุ่มอื่น วิวัฒนาการนี้เป็นอีกหลักฐานที่ยืนยันการหาอยู่หากินกับท้องทะเลมานาน เช่นเดียวกับภูมิปัญญาในการเดินเรือที่เกิดขึ้นพร้อมกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม ที่บรรพบุรุษของชาวเลได้ออกเรือหากินได้ทั่วแถบชายฝั่งอันดามัน สร้างเครื่องมือจับปลาที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ เกิดภูมิปัญญาในการสร้างเรือที่เหมาะสมกับสภาพคลื่นลม มีความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ทางทะเล จนทราบว่ายาวใด เกาะใด กองหินใด จะมีสัตว์น้ำแต่ละชนิดชุกชุมในฤดูกาลใด รู้ว่าควรเดินทางย้ายถิ่นไปยังเกาะใดเพื่อหากินและหลบมรสุมไปได้พร้อมกัน ดังภาพที่ 1 ซึ่งแสดงแหล่งหากินของชาวเลชุมชนหาดราไวย์ ในจังหวัดภูเก็ต

จาก หนังสืออุรักลาไวย์ โดย นางสาวกรรณแก้ว สุอำพัน และ นางสาวเสาวภา อาศน์ศิลารัตน์, สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, สำนักพิเศษ ขุนนรเศรษฐ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2552

ภาพที่ 1 แผนที่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเล ชาวอุรักลาไวย์ หาดตราไวย์ จังหวัดภูเก็ต (กรองแก้ว สุอำพัน และ เสาวภา อาศน์ศิลารัตน์, 2552)

3. กระบวนการเข้าสู่ความเป็นชายขอบของชาวเล

นอกจากความเป็นชายขอบ เพราะความห่างไกลในเชิงพื้นที่แล้ว ที่ผ่านมามีชาวเลเป็นคนชายขอบทางสังคม ตั้งแต่ยุคของการกำเนิดรัฐชาติ ที่มีการใช้เส้นแบ่งดินแดนระหว่างประเทศ การสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ทำให้มีคนที่ตกสำรวจกลายเป็น “คนไร้รัฐ” ถูกแบ่งแยกและกีดกันให้เป็นอื่น แม้ปัจจุบันชาวเลส่วนใหญ่จะได้รับสัญชาติไทยแล้วก็ตาม (สุริชัย หวันแก้ว, 2546)

อีกปัจจัยก็คือ ความแตกต่างทางภาษาที่เป็นแรงส่งของการกดขี่ทางวัฒนธรรม อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2548) กล่าวว่า วัฒนธรรมนั้นผูกติดกับภาษา การใช้ภาษาของกลุ่มคนที่ได้รับการยอมรับว่ามี

วัฒนธรรมสูงกว่า ย่อมได้รับการยอมรับมากกว่า เมื่อชาวเลไม่ได้พูดภาษาไทยเป็นภาษาหลักตลอดมา ชาวเลจึงตกเป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมด้อยกว่า และการลดคุณค่าของวัฒนธรรมนี้เกิดขึ้นตามมาพร้อมกับทัศนคติที่มองว่าชาวเลเป็นคนที่ทำลายทรัพยากรทางทะเล เช่นเดียวกับความเป็นอยู่ที่สกปรกและแออัด โดยละเอียดการพิจารณาว่า ต้นตอของปัญหาการด้อยพัฒนาเหล่านี้มาจากการละเลยความเป็นอยู่ของคนกลุ่มนี้

นอกจากปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างการกีดกันทางวัฒนธรรมแล้ว ความเป็นอื่นจากการที่เคยเป็น “คนไร้รัฐ” ก็ทำให้ชาวเลขาดโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ขาดเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดินและขาดอำนาจการจัดการทรัพยากรของตนเอง กระแสทุนนิยมในการพัฒนาเศรษฐกิจได้นำพาความไม่เป็นธรรมชาวเล จนทำให้ชาวเลชุมชนบ้านหาดราไวย์เป็นฝ่ายเสียเปรียบในประเด็นสำคัญ 2 ประการคือ

3.1 ประเด็นที่ดินที่อยู่อาศัย

ในสมัยบรรพบุรุษ ชาวเลสามารถเดินเรือเคลื่อนย้ายครอบครัวไปหากินยังแหล่งต่างๆ ตามฤดูกาลที่มีทรัพยากรสมบูรณ์ แผ่นดินจึงมีความหมายคือ เป็นที่พักอาศัยระหว่างเก็บหาพืชพันธุ์บนชายฝั่ง ที่หลบพายุซอมน้ำในฤดูมรสุมและที่ฝังศพสำหรับคนตาย ชาวเลจึงไม่มีวัฒนธรรมในการจับจองเขตที่ทำกินเหมือนสังคมผลิตอาหารตามแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เมื่อถึงยุคที่มีการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินในปี พ.ศ. 2523-2539 (นันทกา เครืออินทร์, 2551) จึงมีชาวเลอยู่่น้อยรายที่ได้ทำเอกสารกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินตามกฎหมาย เพราะการครอบครองที่ดินไม่ได้อยู่ในระบบคิด และชาวเลในยุคนั้นก็มักคุ้นเคยกับทางราชการ ชาวเลต้องจ่ายค่าน้ำไฟในราคาแพงจากการต่อพ่วงจากเอกชน เนื่องจากถูกกีดกันการเข้าถึงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เพราะคู่อริซึ่งมีข้อพิพาทในที่ดินขัดขวางไม่ให้มีการเข้าไปพัฒนาติดตั้งไฟฟ้า

และน้ำประปาโดยอ้างว่าเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล (Krongkaew Soompon, 2007: 40-71)

คมสัน โพร้คัง ได้กล่าวในเวทีรวมญาติชาติพันธุ์ชาวเลปี 2556 ณาตราไวย์ จังหวัดภูเก็ต เกี่ยวกับข้อจำกัดในการแก้ปัญหาที่ดินของชาวเลไว้ว่า ความยากลำบากในการเข้าถึงความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมของชาวเล มาจากความจน ที่ไม่มีความรู้และไม่มีเงิน เมื่อถูกข่มขู่คุกคาม ฟ้องร้อง ดำเนินคดี ชาวเลก็ยิ่งแปลกแยกจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพราะสิ่งที่ชาวเลและประชาชนทั่วไปเห็นว่า ยุติธรรมนั้น แตกต่างจากความเห็นของหน่วยงานของรัฐในกระบวนการยุติธรรมที่ให้ความสำคัญกับเอกสารเป็นหลักฐานสำคัญ ความแปลกแยกเช่นนี้ หากละเลยทิ้งไว้ไม่หาทางแก้ไข จะนำมาซึ่งความเสื่อมศรัทธาต่อกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นที่พึ่งสุดท้ายของสังคมและคนไทย (มูลนิธิชุมชนไท, 2556)

3.2 ประเด็นการหาหินทางทะเล

การกีดกันการเข้าถึงทรัพยากรด้วยกฎหมายการอนุรักษ์ที่ได้แก่ กฎหมายห้ามหาปลาในฤดูวางไข่ของกรมประมง กฎการห้ามเก็บหาของป่า ห้ามทำประมงและห้ามจอดเรือในเขตอนุรักษ์ของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กฎระเบียบเหล่านี้ส่งผลอย่างรุนแรงต่อการเลี้ยงปากท้องของชาวเลอย่างมาก เพราะ เรือประมง 1 ลำ ต้องหาเลี้ยง 5-10 ครอบครัวหรือมากกว่า 20-50 ชีวิต เพราะในวิถีประมงพื้นบ้านทั่วไป แต่ละครอบครัวมีศักยภาพไม่เท่ากัน กล่าวคือ เรือ 1 ลำ มีเจ้าของเรือออกทะเลและเพื่อนบ้านใกล้เคียงอีก 2-3 ครอบครัวมาออกด้วยกัน เมื่อจับสัตว์น้ำได้ก็แบ่งสัดส่วนกันเหมือนผู้ถือหุ้น โดยใช้แรงเป็นการลงทุน การถ้อยทีถ้อยอาศัยในการทำมาหากิน ทำให้ผู้ที่ขาดโอกาสได้รับโอกาสให้สามารถออกทะเลไปหากิน

ด้วยกัน รายได้มาแบ่งกันตามหุ้นที่ลงแรง หรือบางครั้ง เจ้าของเรือ เครื่องมือประมงอาจไม่ได้ไปด้วย เขาจะได้รับส่วนแบ่ง ครึ่งหนึ่งของ รายได้ หรือเปรียบเสมือนการเช่าเรือโดยค่าเช่าเป็นส่วนแบ่ง ต่างจาก การทำประมงรับจ้าง (นักข่าวพลเมือง, 2555)

นักข่าวพลเมือง (2555) ยังบันทึกอีกว่า เมื่อเรือประมงของ ชาวเลถูกจับ นั้นหมายความว่าคนในครอบครัวต้องรอคอยอย่างหิวโหย ตัวอย่างจากกรณีจับกุมชาวเล เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2555 ที่คณะ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตา ได้จับกุมชาวเลชุมชน บ้านหาดราไวย์ 9 คน พร้อมเรือ จำนวน 2 ลำ นำส่งพนักงานสอบสวน สภ.กระบี่ อ.กระบี่ จ.พังงา ในข้อหาลักลอบเก็บหาสัตว์น้ำในอุทยาน แห่งชาติหมู่เกาะลันตา ด้วยการดำน้ำยิงปลาและงมหาสัตว์น้ำ โดยการ กระทำผิดครั้งนี้คิดเป็นค่าเสียหาย 12,695 บาท ผู้แทนชาวเลกล่าวว่ การเข้าไปหากินใกล้เกาะเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย แต่กฎหมายก็ลืมคน ท้องถิ่นดั้งเดิม การจับกุมชาวเลครั้งนี้ทำให้เรือของชาวเลเสียหาย เนื่องจากเรือรั่วขณะถูกอัยตอยู่ที่อุทยานฯ จนไม่สามารถเอาเรือออก ทะเลได้ นอกจากนั้นชาวเลยังต้องกู้หนั้เงินนอกระบบมาประกันตัว ทำให้ ความเป็นอยู่ของครอบครัวต้องลำบากขึ้นไปอีก

การช่วงชิงความหมายของหมู่เกาะและท้องทะเล จาก “พื้นที่ หากิน” ไปเป็น “พื้นที่อนุรักษ์” ทำให้สิทธิในการเข้าไปใช้พื้นที่ เปลี่ยนไป เดิมทีชาวเลสามารถออกเรือเคลื่อนย้ายไปยังเกาะต่างๆ ต้อง ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในการหากินทางทะเล ทางเลือกในการหากินตาม ฤดูกาลถูกจำกัดลง เพราะแหล่งที่มีปลาชุมชุมเป็นพื้นที่ทับซ้อนกับพื้นที่ อนุรักษ์ทางทะเล ชาวเลจึงถูกกดดันให้ออกไปจับปลาในบริเวณที่สัตว์ น้ำมีเบาบางหรือต้องออกไปยังน่านน้ำลึกที่มีสัตว์น้ำมากกว่าแต่ไม่ ปลอดภัย นอกจากนั้นเมื่อชาวเลไม่สามารถเดินเรือหากินตามฤดูกาล

เคลื่อนย้ายข้ามแดนไปหมู่เกาะต่างๆ อย่างสมัยบรรพบุรุษอีกต่อไป เพราะการขีดเส้นแบ่งดินแดนชาติรัฐในศตวรรษที่ผ่านมา ชาวเลจึงต้องปักหลักเลือกถิ่นอาศัย จัดการให้ตัวเองมีชื่อในทะเบียนราษฎรในเวลาต่อมา โดยมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่องให้เข้ากับยุคสมัยที่ชายฝั่งอันดามันกลายเป็น “พื้นที่ท่องเที่ยว” และเกิด “ฤดูกาลท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นฤดูกาลที่เกิดขึ้นใหม่ในทศวรรษนี้

การปรับตัวดังกล่าวทำให้ชาวเลส่วนหนึ่งผันตัวไปรับจ้างในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของชายฝั่งอันดามันที่แบ่งเป็น ฤดูกาลการท่องเที่ยวเป็นพีคิยม (High Season) ในช่วงเดือนตุลาคม-เมษายน และ ฤดูกาลการท่องเที่ยวชบเซา (Low Season) ในช่วงเดือนพฤษภาคม-กันยายน โดยเป็นผู้ประกอบการร้านอาหาร ลูกจ้างโรงแรม หรือเป็นลูกจ้างขับเรือ แต่ก็พึ่งพาการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากท้องทะเล และบางรายก็รับสัตว์น้ำที่สมาชิกในชุมชนหาได้มาวางขาย มาแปรรูปอาหาร หรือทำเครื่องประดับของที่ระลึก

ถึงกระนั้น ชาวเลที่ปรับตัวกับฤดูกาลท่องเที่ยวก็ยังเสียเปรียบผู้ประกอบการขนาดใหญ่ กล่าวคือ เมื่อถึงฤดูมรสุมและเป็นฤดูกาลการท่องเที่ยวชบเซา นักท่องเที่ยวมีน้อยลง ผู้ประกอบการที่มีเรือใหญ่ก็เอาเรือออกได้ แต่ชาวเลที่มีเรือเล็กเอาเรือไปรับ-ส่งนักท่องเที่ยวไม่ได้ทำให้สูญเสียรายได้เพราะการเดินเรือไม่ปลอดภัย นอกจากนั้นฤดูกาลการท่องเที่ยวชบเซา ยังตรงกับช่วงที่กรมประมงกำหนดห้ามหาปลาในฤดูวางไข่ ชาวเลจึงขาดรายได้ทั้งสองทางโดยไม่มีทางเลือก

ทั้งสองปัจจัยนี้ยิ่งกดดันให้การสืบทอดวัฒนธรรมของชาวเลเปราะบางลง เพราะคนรุ่นใหม่ต้องหาทางออกด้วยการปรับตัวไปทำอาชีพอื่น ชาวเลจึงต้องใช้ภาษาอื่นในการสื่อสารกับคนกลุ่มญาติ ต้องเข้าสู่ระบบการศึกษากระแสหลัก คนรุ่นใหม่จึงไม่มีโอกาสได้สืบทอดภูมิ

ปัญญาจากคนรุ่นก่อนและต้องรับค่านิยมกระแสหลักเพื่อปรับตัวเข้ากับ
อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

4. ปัญหาท่ามกลางกระแสการพัฒนา

เมื่อพิจารณาความเสียเปรียบที่กล่าวมาในหัวข้อที่ 3.1 และ 3.2 จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมกับชาวเล สร้างความไม่มั่นคงด้านสิทธิในที่ดิน ที่อยู่อาศัย และนำไปสู่ปัญหาความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานโดยเฉพาะการพัฒนาสาธารณสุขูปโภคที่ส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถจัดบริการลงไป
ในชุมชน ช้ำยังถูกนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา ห้ามหาปลาในเขตอุทยานฯ และมีการจับกุมดำเนินคดี
สั่นคลอนความมั่นคงทางอาหารและการสืบทอดภูมิปัญญาการประมง
กีดกันโอกาสในการหากินจากแหล่งทรัพยากรที่ใช้กันมาตั้งแต่บรรพ
บุรุษ โอกาสที่ชาวเลจะดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมจึงถูกบีบแคบ
ลง

ทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า การใช้
ชีวิตด้วยรูปแบบสังคมหาอยู่หากิน การมีวัฒนธรรมที่ไม่สะสมทรัพย์สิน
ไม่ใช่สาเหตุของการด้อยพัฒนา แต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ที่ทำให้
ชาวเลชุมชนบ้านหาดราไวย์เสียโอกาสที่จะพัฒนาเพราะเข้าถึง
ปัจจัยพื้นฐานได้ล่าช้ากว่าคนกลุ่มอื่น แม้ปัจจุบันชาวเลส่วนใหญ่จะ
ได้รับบัตรประชาชน จนเข้าถึงสิทธิความเป็นคนไทย แต่ชาวเลที่มีปัญหา
ที่ดินในชุมชนบ้านหาดราไวย์ ยังมีปัญหาในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่ง
ต่อเนื่องกัน คือ ความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัย เนื่องจากไม่สามารถ
ซ่อมแซม ต่อเติมบ้านให้มีความปลอดภัยและมั่นคง การพัฒนา
สาธารณสุขูปโภคทำได้ยาก ชุมชนมีสภาพแออัด เสื่อมโทรม สภาพชุมชนมี
น้ำเน่า ท่วมขัง ชื้นแฉะ มียุงและมีกลิ่นเหม็น ความเป็นอยู่ไม่ถูก

สุขลักษณะ ชาวเลส่วนใหญ่จึงสุขภาพไม่ดี เจ็บป่วยง่าย ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูง เนื่องจากไม่สามารถต่อน้ำประปาและไฟฟ้าของท้องถิ่นเข้ามาได้ ชาวเลจึงต้องพวงน้ำและใช้ไฟฟ้าชั่วคราวของเอกชน โดยเหมาจ่ายหลังละ 500–1,000 บาท ค่าน้ำยูนิตละ 20 บาท เพราะบ่อน้ำธรรมชาติที่ใช้มายาวนานถูกถมไป

ด้านการศึกษา แม้ชาวเลส่วนใหญ่จะสามารถเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการ แต่เยาวชนที่เรียนจบการศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลายหรือมหาวิทยาลัยกลับมีจำนวนน้อย เพราะความยากจนของครอบครัว ทำให้เยาวชนชาวเลต้องออกจากโรงเรียนมาประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงครอบครัวก่อนที่จะสำเร็จการศึกษา ส่วนการเข้าถึงและได้รับบริการรักษาพยาบาลนั้น การขาดความรู้ด้านสุขอนามัยทำให้เกิดปัญหาสุขภาพเกิดขึ้นทั่วไป ขณะที่ความไม่รู้ไม่มั่นใจในสิทธิ์ที่ตัวเองมี และความกลัวการไปโรงพยาบาลเพราะจะต้องเสียค่าใช้จ่าย ก็ทำให้การเข้าถึงการรักษาพยาบาลของรัฐของชาวเลมีน้อยกว่าคนทั่วไป

ความไม่เท่าทันในกฎเกณฑ์ของโลกยุคใหม่ ได้คุกคามวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ของคนชายขอบทั่วทุกหัวระแหง (เย็นจิตร ถินขาม, 2553) ชาวเลต้องเผชิญกับเขตอนุรักษ์ที่ทำลายการพึ่งพาตนเอง แม้ว่าเป้าหมายหลักของการกำหนดเขตอุทยานแห่งชาติทางทะเล คือการสร้างเขตอนุรักษ์ให้สัตว์น้ำที่เติบโตปลอดภัยจากการทำประมงพาณิชย์ แต่การกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ซ้อนทับกับเส้นทางหากินของชาวเล กลับไม่ได้ช่วยอนุรักษ์หนทางในการดำรงชีวิตของชาวเลท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเลที่ลดลง การห้ามหากินในเขตอุทยานฯ ทำให้ชาวเลต้องออกไปหาปลาในเขตน้ำลึก นักท่องเที่ยวและนักดำน้ำทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศส่วนหนึ่งเห็นว่า ชาวเล เป็นผู้

ทำลายทรัพยากร บ่อยครั้งที่ไชด์ักปลาของชาวเลถูกนักค้าน้ำตัดตาขาย เปิดประตูโซ่ ทำลายอุปกรณ์และขัดขวางการทำประมง จนเกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร

นอกจากนั้นยังมีความเสี่ยงในการประกอบอาชีพ ในขณะที่ทรัพยากรทางทะเลลดลง หมูเกาะและท้องทะเลก็ถูกประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครอง ชาวเลซึ่งหากินล่าปากขึ้นอยู่แล้ว ก็ต้องทำงานที่เสี่ยงอันตรายมากขึ้น นฤมล อรุโณทัย และพลาเดช ณ ป้อมเพชร (2550) เห็นว่าชาวเลต้องทำงานที่เสี่ยงอันตรายและถูกผลักดันเข้าสู่กิจกรรมที่ผิดกฎหมายมากขึ้น เพราะแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันส่งผลให้เจ้าหน้าที่ตรวจตราและจับกุมมากขึ้น นอกจากนั้นชาวเลยังเสี่ยงต่อการเป็นโรค “น้ำหนึบ¹” ในชุมชนบ้านหาดราไวย์มีชายที่เสียชีวิตหรือพิการจากโรคน้ำหนึบอยู่หลายคน

ในสภาพเศรษฐกิจท่ามกลางเมืองท่องเที่ยวขึ้น เศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่² ไม่เปิดโอกาสให้ชีวิตแบบไม่ใช้เงินและไม่ครอบครองกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลคงอยู่ได้อีกต่อไป นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวใน

¹ โรคน้ำหนึบ เป็นคำเรียกอาการ Decompression Illness มีสาเหตุมาจากร่างกายปรับตัวไม่ทันจากความกดอากาศที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น การดำน้ำระดับลึกและนาน แล้วรีบขึ้นสู่น้ำอย่างรวดเร็ว ผู้ป่วยโรคน้ำหนึบที่มาพบแพทย์ในโรงพยาบาลวชิระภูเก็ต ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2555-2556 มีทั้งหมด 28 ราย โดยเป็นผู้ป่วยที่มาจากหลายพื้นที่ทั้ง สตูล พังงา กระบี่ ภูเก็ต ขณะที่ปี 2555 มีผู้เสียชีวิตแล้ว 1 รายที่เกาะหลีเป๊ะ จ.สตูล โดยเสียชีวิตหลังจากที่ขึ้นจากทะเลได้เพียง 10 นาที และแพทย์ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ทัน (แหล่งข้อมูล : ศูนย์ข่าวคนชายขอบ.(2555). Website: transbordernews.in.th/home/?p=1705b)

² หลักการของเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism) ว่า "เศรษฐกิจจะเติบโตเร็วที่สุด เมื่อทั้งสินค้าและบริการและทุนสามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างอิสระ ปราศจากการควบคุมโดยรัฐบาล" (ชนิดา จรรยาเทศ, 2543)

แถบอันดามันทำให้มูลค่าที่ดินและธุรกิจในห่วงโซ่มูลค่าสูงขึ้น ดึงดูดให้เจ้าของที่ดินทั้งหลายทุ่มทุนลงไปในการประกอบกิจการ ความขัดแย้งระหว่างปากท้องกับเงินทองบีบคั้นให้ชาวเลส่วนใหญ่เปลี่ยนอาชีพจากการหาปลา หาหอย มาเป็นการเก็บของเก่าและงานรับจ้างทั่วไป ทุกวันนี้ชาวเลที่ทำประมงเป็นอาชีพหลักเหลืออยู่เพียงร้อยละ 60 ที่เหลือทำงานรับจ้างร้อยละ 20 ทำงานบริการเป็นแม่บ้านร้อยละ 10 และเป็นเจ้าของกิจการธุรกิจชุมชนท้องถิ่นร้อยละ 10 มีรายได้เฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 7,000 บาทต่อเดือน แต่มีรายจ่ายสูงไปตามกระแสบริโภคนิยมของสังคมที่มากับการท่องเที่ยวและค่านิยมที่พยายามจะดำเนินชีวิตให้กลมกลืนกับคนภูเก็ตที่มีค่าครองชีพสูง ทั้งๆที่ไม่มี ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย และไม่สามารถเข้าถึงการบริการขั้นพื้นฐาน (มูลนิธิชุมชนไท, 2554) การกลืนวัฒนธรรมนี้ทำให้ชาวเลชุมชนบ้านหาดราไวย์ต้องพบกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกันเป็นวงจรปัญหาดังภาพที่ 2 คือ

เมื่อสิทธิชุมชน ปะทะ สิทธิในเอกสาร เมื่อการท่องเที่ยว สำคัญกว่าวิถีชีวิตของคนดั้งเดิม

ชุมชนชาวเลทราไวซ์ อาศัยอยู่กันมากกว่า 300 ปี (ข้อมูลจากงานวิจัยการ)

ปี 2502 ในหลวงเสด็จเยี่ยมชุมชนชาวเลทราไวซ์

ปี 2508 เอกชนออกเอกสารสิทธิกับพื้นที่ชุมชน

ผังชุมชน

ปัจจุบันชุมชนทราไวซ์มีประชากร 1,200 คน อาศัยอยู่ในบ้าน 240 หลังจากรือนแต่มีทะเบียนบ้านเพียง 130 หลังคารือน

อนาคต ของชาวเล ทราไวซ์ ?

ปี 2553 ชาวบ้านเป็นหนี้ธนาคาร
การเกษตรเพื่อชนบทแห่งประเทศไทย 1,647,890 บาท

อันดับ	พื้นที่	จำนวน	มูลค่ารวม (บาท)	หนี้
1	บ้านท่า 5,000 ไร่	21	75,190	13,270
2	บ้านท่า 15,000 ไร่	42	2,021,710	28,340
3	บ้านท่า 15,000 ไร่	24	201,130	19,270
4	บ้านท่า 15,000 ไร่	28	498,420	11,210
5	บ้านท่า 15,000 ไร่	9	208,134	6,710
6	บ้านท่า 15,000 ไร่	18	381,260	8,840
7	บ้านท่า 15,000 ไร่	7	251,400	4,410
8	บ้านท่า 15,000 ไร่	4	153,200	2,610
9	บ้านท่า 15,000 ไร่	0	0	0
10	บ้านท่า 15,000 ไร่	3	180,000	1,300
11	บ้านท่า 15,000 ไร่	9	700,000	5,210
รวมทั้งสิ้น		138	2,941,434	106,900

มีการประกาศพื้นที่อนุรักษ์/อุทยานห้ามจับสัตว์น้ำ

ทำให้ชาวเลต้องอพยพไปอาศัยที่อื่น
ต้องขายบ้านแล้วไปเช่าบ้านที่อื่น
ต้องไปซื้อ กุ้ง/หอย/ปลาในบ่อเลี้ยงที่
อุทยานฯ ซึ่งกว่าจะขายก็ขาดทุน

ปัญหาปัจจุบัน

- ค่าเช่า คร่าวๆ 30 บาท ไร่ละ 3 ไร่ ไร่ละ 100 บาท
- ไม่มีสิทธิ์ในเขตอุทยานฯ คนที่ไปจับก็โดนจับ
- ไม่มีเงินมาซื้อ เครื่องมือสารพัดชนิดที่อุทยานฯ
- อนุรักษ์บ้านไม่ได้ มีโครงการคืนที่ดินแล้ว 9 ไร่
- อนุรักษ์บ้านก็ไม่ได้คืน
- ไม่ชุมชนมีเงินจะวิ่งสูงจนเกินความดีไม่มีสิทธิ์โดน
- ไม่มีสหภาพของชุมชน
- ไม่มีผู้แทน-มีกรรมการชุมชน

ภาพที่ 2 วงจรปัญหาของชาวเลทราไวซ์ เอกสารประกอบ งานรวมญาติชาติพันธุ์ชาวเลครั้งที่ 2 (มูลนิธิชุมชนไท, 2554)

ลัทธิบริโภคนิยมและช่องโหว่ของฐานคิดในการแปรมูลค่าและความไม่รู้เท่าทันเรื่องการใช้จ่ายเงินทำให้ชาวเลต้องกู้หนี้ยืมสินมาใช้จ่ายประจำวันด้วยค่าครองชีพที่สูงในเมืองท่องเที่ยวอย่างเมืองภูเก็ต การสำรวจของมูลนิธิชุมชนไท (2554) พบว่า ชุมชนทราไวซ์มีหนี้ในระบบรวมทั้งสิ้นประมาณ 3,730,000 บาท ซึ่งต้องจ่ายคืนเป็นรายวันในอัตราดอกเบี้ยที่สูงถึงร้อยละ 30-60 ต่อเดือน สาเหตุที่ชาวเลต้องกู้หนี้ยืมสินระบบมาจากปัญหาขายได้ไม่แน่นอน ในฤดูมรสุมเรือเล็กออกทะเลไม่ได้ อีกทั้งพื้นที่หลบมรสุมส่วนใหญ่ก็ถูกประกาศเขตเป็นอนุรักษ์ที่ห้ามเข้าไปจอดเรือและหาปลา ทำให้ต้องออกทะเลไกลในเขตน้ำลึกจนต้องเสียค่า

น้ำมันเรือเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ ในชุมชนได้รวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ

การรับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาทำให้คนในชุมชนยอมรับค่านิยมทางวัตถุ พิธีกรรมสำคัญอย่างพิธีลอยเรือก็มีคนในชุมชนเข้าร่วมน้อยลง การทำงานกับบุคคลภายนอกก็เป็นการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม ที่ทำให้ชาวเลทั้งชาวมอแกน มอแกลน และอูรักลาโว้ยพูดภาษาของตัวเองลดลง แต่แรงยึดเหนี่ยวทางสังคมระหว่างเครือญาติก็ยังทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างไม่รวดเร็วนัก ปรีดา คงแป้น (2555) เห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ภาษา และวิถีการดำรงชีวิตของชาวเลไม่เข้มข้นเหมือนในอดีตมีสาเหตุมาจากการขาดความมั่นใจและภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม เพราะการไม่ได้รับการยอมรับจากคนในบนแผ่นดินใหญ่ และการถูกเบียดขับให้กลายเป็นคนชายขอบเป็นเวลานาน สังเกตได้จากการที่คนแผ่นดินใหญ่นิยมให้ความหมายแก่ “ชาวเล” ด้วยความหมายเชิงลบที่กล่าวถึง กลุ่มคนไร้การศึกษา เป็นคำพูดเชิงดูหมิ่นว่ามีความเป็นอยู่สกปรก ล้าหลัง มีวัฒนธรรมที่ด้อยกว่า

การกดขี่ ลดทอนอำนาจและทำลายความภาคภูมิใจในความมีตัวตนของชาวเล จึงเป็นวิกฤติภายในจิตใจ ที่ทำให้ชาวเลยากที่จะดำรงชีวิตโดยรักษาวัฒนธรรมของตัวเองไว้โดยไม่เปลี่ยนแปลง หรือกลมกลืนไปกับคนทั่วไป แม้จะมีความพยายามเปลี่ยนคำเรียกชาวเลเป็นคำว่า “ไทยใหม่” เพื่อยกระดับให้เห็นว่าพวกเขาก็เป็นชาวไทย ตั้งแต่สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามก็ตาม (สุนัย ราชภัฏชารักษ์, 2528)

หากพิจารณาแนวคิดการกลืนวัฒนธรรมตามแนวคิดของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2548) จะพบว่าชาวเลชุมชนบ้านหาดราไวย์นั้น มีการกลืนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอยู่ 2 ลักษณะ คือ

การกลืนวัฒนธรรมโดยรัฐ เป็นการกลืนวัฒนธรรมในยุคแรกเริ่มขึ้นในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม จากนโยบายส่งเสริมการกลืนชนกลุ่มน้อยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชนหมู่มาก โดยพิจารณาให้คนกลุ่มน้อยเป็น "คนใน" คือ นับรวมเข้าเป็นพลเมือง โดยให้เรียกชาวเลว่าเป็น "ไทยใหม่" เพื่อละลายความแตกต่างด้วยนโยบายเชื้อชาติเดียวทั้งประเทศ กลืนวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ยอมรับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย โดยรัฐไม่นิยามให้เป็นคนชายขอบ (กาญจนา เทียนลาย และ ชีรรงค์ สุกุลศรี, 2555) และใช้วัฒนธรรมไทยสร้างความเป็นชาติไทย ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลัก สร้างรูปแบบการแต่งกายแบบไทย การสร้างชาตินิยมไทยในยุคนั้นเป็นการสร้างไทยให้เป็นแบบเดียวกัน ลดความสำคัญของสังคมเดิมที่ประกอบด้วยความหลากหลายชาติพันธุ์ เมื่อวัฒนธรรมไทยเป็นหนึ่งเดียวด้วยการพูดภาษาไทย มีเชื้อชาติไทย ความเป็นชาติได้ถูกตอกย้ำอยู่ในตำราเรียนและระบบราชการอันผดุงความเป็นไทยไว้อย่างเหนียวแน่น เมื่อมีคนกลุ่มอื่นที่ต่างออกไป ก็จะถูกตัดสินว่าไม่ใช่ไทยแต่เป็นอื่น (กอแก้ว วงศ์พันธุ์, 2551)

ยิ่งกว่านั้น ยังมีการกลืนวัฒนธรรมโดยตัวเอง เป็นการกลืนวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นโดยสมัครใจ เมื่อชาวเลได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมด้วยอคติเชิงนามธรรม ชาวเลรุ่นหลังที่อยู่ในระบบการศึกษากระแสหลัก ที่ไม่ได้ติดสอยห้อยตามพ่อแม่ออกหากินในทะเลเพราะต้องเรียนหนังสือในโรงเรียน จึงเลือกที่จะไม่พูดภาษาดั้งเดิม คนรุ่นใหม่จึงไม่ได้รับการสืบทอดความรู้ในการหากินกับทะเล การรับวัฒนธรรมมาสืบทอดต่อจึงเกิดขึ้นน้อยลงๆ พร้อมกับยินดีที่จะประกอบอาชีพรับจ้างหรือทำงานที่รู้สึกว่ามีเกียรติกว่าการประมง เพื่อให้ตัวเองได้ใช้ชีวิตตามค่านิยมกระแสหลักซึ่งมีวัฒนธรรมที่เหนือกว่า ไม่แปลกแยกจากคนส่วนใหญ่ ไม่ต้องถูกคนอื่นดูถูกอีกต่อไป

5. การเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการปกป้องวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

การเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเรียกร้องความมั่นคงด้านวิถีชีวิต และที่อยู่อาศัย โดยกระบวนการเจรจาต่อรองควบคู่กับการชุมนุม เรียกร้องโดยขบวนการประชาชน³ นั้นมีองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ

- 1) **มวลชน** ได้แก่ การแสดงความมีตัวตน การมีอยู่จริงของปัญหา เป็นการเผชิญหน้าระหว่างผู้รับผลกระทบต่อดันตอของปัญหา หรือผู้แก้ปัญหา จำนวนของมวลชนเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความรุนแรงของปัญหาและพลังความต้องการของการเรียกร้องการแก้ปัญหาทำนองเดียวกัน
- 2) **เนื้อหา** ประกอบด้วย เนื้อหาความทุกข์ ทั้งในแง่ของความรู้สึก และข้อมูลความเดือดร้อน รวมถึงข้อเสนอในการแก้ปัญหา สำหรับการเจรจาต่อรอง ที่จะพัฒนาไปสู่นโยบายในการแก้ปัญหา
- 3) **สื่อ** คือเครื่องมือทางตรงในการขยายสาร ข้อมูล ความคิด ความรู้สึก จากผู้ถูกกระทำไปสู่สาธารณะทั้งที่อยู่ในผลพวงของปัญหาและอยู่นอกเหนือบริบทของปัญหา ซึ่งจะเป็นพลังเสริมต่อขบวนการขณะเดียวกันสื่อก็เป็นกระจกสะท้อนกลับที่ทำให้

³ ในขบวนการชาปาติस्ता รองผู้บัญชาการมาร์กอส ผู้นำขบวนการได้ใช้สื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพลัง เขาให้ความเห็นต่อวิธีการที่เขาใช้ว่า “เรานึกว่าประชาชนจะไม่นสนใจเรา หรือไม่ก็มาร่วมรบกับเรา แต่ประชาชนไม่ได้ทำทั้งสองอย่าง ประชาชนทั้งหลายไม่ได้ต้องการลูกฮือพร้อมกับเรา แต่พวกเขา也不需要ให้เราถูกทำลายเช่นกัน ประชาชนต้องการให้เราสนทนาทางความคิดกับพวกเขา นี่ทำให้เราต้องทบทวนความคิด และแผนการเดิมๆทั้งหมด” (ภักวดี, 2555 แปล ทอม เมอร์ติส, บรรณาธิการ)

ผู้ประสบปัญหาตระหนักได้ว่าตัวเองอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ใดของสังคมด้วยเช่นกัน

- 4) **วัฒนธรรม** ได้แก่ พิธีกรรม ดนตรีและการแสดงที่หมายถึงการมีจิตใจที่ละเอียดอ่อน

การเคลื่อนไหวด้วยองค์ประกอบข้างต้นเกิดขึ้นได้จากความร่วมมือของตัวแสดงที่สำคัญ คือ องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษาและภาครัฐ ที่เป็นกลุ่มผลักดัน (Pressure groups) ในการสร้างศักยภาพแก่นำชาวเลในการจัดการข้อมูล การสื่อสารที่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการต่อสู้ด้วยกระบวนการยุติธรรมให้กับสมาชิกในชุมชน สร้างการรวมกลุ่มเพื่อจัดการกับปัญหาที่ดินและความเปราะบางทางวัฒนธรรม โดยกระบวนการที่ชาวเลเข้ามาร่วมอยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่นั้นประกอบด้วยเหตุการณ์ที่สำคัญได้แก่

ต้นปี พ.ศ. 2548 หลังเหตุการณ์ สีนามิในวันที่ 26 ธันวาคม 2547 บ้านเรือนและทรัพย์สินของชาวเลบ้านหาดราไวย์ได้รับความเสียหายจากน้ำทะเลขึ้นสูง แม้ในชุมชนจะไม่มีชาวเลเสียชีวิต แต่คนภายนอกชุมชนก็ใช้โอกาสนี้ปิดกั้นพื้นที่-โล่เรือชุมชนชาวเลบ้านหาดราไวย์ และชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดภูเก็ตถึง 19 ชุมชน ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบและนักพัฒนาเอกชน จึงรวมตัวเป็นเครือข่ายสิทธิคนจนพัฒนาภูเก็ตในปี 2548 มีการยื่นหนังสือร้องเรียนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ตและนายกรัฐมนตรี ให้แก้ปัญหาที่ดินคนจนและชุมชนชาวเล 5 แห่งใน จ.ภูเก็ต

รัฐบาล(โดยสำนักนายกรัฐมนตรี) ตั้งคณะอนุกรรมการแก้ปัญหาที่ดินในพื้นที่ธรณีพิบัติ 6 จังหวัดอันดามัน โดยมีพลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธานอนุกรรมการฯ ขณะเดียวกันองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าไปฟื้นฟูชุมชน ก็ให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้าเกี่ยวกับการสร้าง

บ้านใหม่แทนบ้านที่เสียหาย การส่งเสริมอาชีพการชดเชยเยียวยา การ เชิดชูเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อสร้างความภาคภูมิใจ ในชาติพันธุ์

ตุลาคม พ.ศ. 2548 มีเอกชนปลูกสร้างกำแพง กั้นทางน้ำไหล จนเกิดปัญหาน้ำเน่าเสียท่วมขังในชุมชน ชาวเลจึงส่งเอกสารร้องเรียน ต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ขอให้แก้ไขปัญหาและ ช่วยเหลือ **ธันวาคม พ.ศ. 2548** จะเห็นได้ว่าการก่อรูปขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคมของชาวเล มาจากการรวมตัวกันของมวลชนผู้ได้รับ ผลกระทบจากสินามิผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สภาพปัญหาและ วิธีแก้ไข สานเครือข่ายข้ามพื้นที่และการสื่อสารสู่สาธารณะให้พื้นที่ ปัญหาอยู่ในกระแส เวทีใหญ่อย่างงานรำลึก 1 ปี สินามิ จึงเป็นเวที สำคัญในการปรากฏตัวต่อสังคมเพื่อสะท้อนปัญหาที่ดำเนินอยู่ และ เรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติและท้องถิ่นเร่งเข้ามา แก้ไขปัญหา (มูลนิธิชุมชนไท, 2548) เมื่อชาวเลได้ร่วมขบวนใน เครือข่ายผู้ประสบภัยสินามิ 6 จังหวัดชายฝั่งอันดามัน การร่วมแรงเข้า ด้วยกันของมวลชน สถาบันวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การ สนับสนุนด้านการจัดระบบข้อมูลและคำปรึกษา ก็ทำให้การแก้ไขปัญหา มีพัฒนาการตามลำดับ (มูลนิธิชุมชนไท, 2555)

ปี พ.ศ. 2552 องค์กรเอกชนและภาควิชาการนำโดย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร และมูลนิธิชุมชนไท ได้เสนอนโยบายการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ซึ่ง ผลักดันโดยรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรมในสมัยนั้น กระทั่ง คณะรัฐมนตรีเห็นชอบหลักการ ในวันที่ 2 มิถุนายน 2553 จึงเกิดมติ คณะรัฐมนตรี เรื่อง แนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ให้มีมาตรการ แก้ปัญหาระยะยาว (1-3 ปี) และระยะสั้น (6-12 เดือน)

ปี พ.ศ. 2553 ผลของการสานเครือข่ายอย่างต่อเนื่องนับแต่นั้นก่อให้เกิดเครือข่ายชาวเลอันดามัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาของกันและกัน จนเกิดการจัดงาน “รวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล” ซึ่งเป็นเวทีวัฒนธรรมที่สนับสนุนอัตลักษณ์ความเป็นชาวเล เป็นเวทีที่สะท้อนปัญหาการดำรงชีวิตของชาวเลต่อหน่วยงานรัฐและสื่อมวลชน ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปีมาตั้งแต่ปี 2553

ปี พ.ศ. 2555 มีการพิจารณาแนวคิดเขตวัฒนธรรมพิเศษ ตามมติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553 ที่ส่งเสริมให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะวัฒนธรรมจำเพาะ มีลักษณะเป็นชุมชนพื้นเมืองที่มีคุณค่า มีความผูกพันในที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ ได้รับความคุ้มครองสิทธิ โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมชุมชนพื้นเมือง ส่งเสริมให้มีทางเลือกที่จะดำรงวิถีที่คล้ายคลึงกับของเดิม ให้มีการทำมาหากินโดยใช้ความรู้และเทคโนโลยีพื้นบ้านในพื้นที่ซึ่งมีกฎระเบียบพิเศษ เช่น ในเขตอุทยานแห่งชาติ ส่งเสริมการปกป้องคุ้มครองพื้นที่สำคัญทางจิตวิญญาณ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ทำพิธีกรรม โดยพิจารณาการใช้พื้นที่ของชุมชนชาติพันธุ์ว่า “เอกสารสิทธิ” ไม่ควรจะเป็นหลักฐานเดียวที่ใช้ในการพิจารณาเรื่องสิทธิในที่ดินและที่อยู่ แต่แนวคิดนี้ก็ยังคงค้างอยู่ในการพิจารณา ขณะที่ความรุนแรงของปัญหาที่ดินระหว่างชาวเลกับนายทุนก็ยังดำเนินอยู่เช่นเดิม

เดือน มกราคม ปี พ.ศ. 2558 คณะกรรมการแก้ไขปัญหาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยฯและสำนักนายกรัฐมนตรี มีการประชุมหารือเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพประมงของชุมชนชาวเล⁴ เห็นชอบในการผ่อนผันและกำหนดเครื่องมือประมงสำหรับหา

⁴ ข้อมูลจากระเบียบวาระการประชุมหารือเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพประมงของชุมชนชาวเล โดย ฝ่ายเลขานุการศูนย์บริการประชาชน สำนักงานปลัด

สัตว์น้ำตามวิถีดั้งเดิมของชาวเลด้วยเครื่องประมงพื้นบ้านจำนวน 17 ชนิด⁵ พร้อมกับกำหนดช่วงระยะเวลาผ่อนปรนในการทำประมง

6. บทสรุป

การเคลื่อนไหวในลักษณะของขบวนการสังคมใหม่ที่จัดตั้งและรวมมวลชนด้วยยุทธศาสตร์เครือข่ายที่มุ่งเน้นประเด็นย่อยๆ เฉพาะหน้า จะทำให้ขบวนการมีแนวโน้มที่จะหดเล็กลง นี่คือข้อจำกัดของการเคลื่อนไหว เมื่อรัฐมียุทธศาสตร์ทางนโยบายที่มีประสิทธิภาพในการลดทอนความขัดแย้งทางสังคม ประกอบกับการเรียกร้องด้วยสันติวิธีที่ยืดเยื้อและใช้เวลานาน คู่กรณีฝั่งตรงข้ามก็จะมีเวลาปรับตัวในการรับมือ ขณะที่ความเข้มข้นของมวลชนในการรวมตัวจะค่อยๆ ลดลง เพราะความเหนียวแน่นที่เคลื่อนไหวเรียกร้องพร้อมๆ กับหาเลี้ยงตัวเอง ดำรงชีวิต เช่นเดียวกับข้อจำกัดด้านสื่อ ที่พบว่า เมื่อภาครัฐยอมรับข้อเสนอในการเรียกร้องส่วนหนึ่งจากการชุมนุมแล้ว ความสนใจในการเกาะติดการแก้ปัญหาของสื่อมวลชนก็จะเบาบางลง ขบวนการที่ต้นตัวจะต้องใช้ Social media เป็นเครื่องมือทดแทน ดันรนที่จะสื่อสารสู่ภายนอกออกจากภายในขบวนด้วยตัวเอง เพื่อเชื่อมโยงขบวนการของคนชายขอบเข้ากับสื่อมวลชนและเครือข่ายสังคมออนไลน์โดยตรงพร้อมกัน ใช้โลกาภิวัตน์ที่เป็นผลเชิงบวก อันได้แก่ ความไวของการสื่อสาร ปัญหาโต้ตอบกับพื้นที่สาธารณะด้วยเช่นกัน (แก๊งกิจ กิติเรียงลาภ และ เควิน ฮิววิตสัน 2552)

สำนักนายกรัฐมนตรี วันศุกร์ที่ 9 มกราคม 2558 เวลา 10.00 น. ณ ที่ทำการอุทยานแห่งชาติหาดพรัตน์ธารา-หมู่เกาะพีพี อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่

⁵ คือ ลอบ ไซ เหล็กยิงปลา ตีนกบและอุปกรณ์ถ่วงน้ำหนักสำหรับดำน้ำ ปัมลม หน้ากาก เบ็ดตกปลา อวนลอย เหล็กเจาะหอย เหล็กแทงหมึกสายหรือไววาย แร้วปู แห ฉมวก (เป็นเครื่องประมงของชาวเลในพื้นที่หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา) เบ็ดตกหมึก เเมอ เป็นภาชนะจักสานประเภทตะกร้า ทำมาจากไม้ไผ่หรือหวาย ชะนาง เครื่องมือรุนเคย

อย่างไรก็ดี ถือได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นการจับความสัมพันธ์กับรัฐใหม่ ด้วยการยื่นข้อเสนอโดยตรง เรียกร้องให้มีการเชื่อมโยงขบวนการนอกระบบให้เข้าไปในระบบของรัฐ จนคณะรัฐมนตรีมีมติรองรับการแก้ไขปัญหาระดับชาติ และแต่งตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ โดยมีประชาชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกรรมการและอนุกรรมการ อยู่บนความหลากหลายของชนชั้นและเป็นการสร้าง “กติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” เพื่อช่วงชิงการนิยาม ความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่ ต่อสู้ หรือเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างวาทกรรมชุดใหม่ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2540)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การเคลื่อนไหวในลักษณะขบวนการทางสังคมใหม่ จะทำให้เกิดความสำเร็จระดับนโยบายในการสร้างแนวทางใหม่ให้ภาครัฐ ผลลัพธ์จากการเคลื่อนไหวระดับชาติได้แก่ การมีคณะกรรมการแก้ไขปัญหาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยฯ การที่สำนักนายกรัฐมนตรีผ่อนปรนเงื่อนไขในการทำประมง หรือมติคณะรัฐมนตรียอมรับความหลากหลายของวิถีชาติพันธุ์ด้วยการกำหนดพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษแก่ชาวเล เมื่อเจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่นไม่ตอบสนองการปกป้องชาวเลอย่างจริงจัง ชาวเลในชุมชนจึงยังถูกคุกคามในประเด็นที่ดินต่อไป

แต่อย่างไรก็ดี ผลลัพธ์ทางอ้อมของการเคลื่อนไหวที่ชาวเลได้ออกมาเรียกร้องโดยตรง ก็ทำให้ชาวเลกล้าที่จะปรากฏตัวต่อสังคม มีทักษะในการวิเคราะห์ปัญหา เชื่อในพลังที่จะเปลี่ยนแปลง สามารถการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อสู้กับคู่อริที่เป็นนายทุน รวมถึงเกิดกลุ่มเยาวชนที่กล้าที่จะใช้สื่อเป็นกระบอกเสียงในการเล่าถึงความไม่เป็นธรรมสู่สาธารณชน

บทความนี้ขอรำลึกถึงปราโมทย์ แสนสวาสดี นักเคลื่อนไหว
นักพัฒนา พี่เลี้ยงชาวเล เพื่อนผู้จากไปโดยยังไม่มีโอกาสได้เห็นการคืนสิทธิ์
การดำรงชีวิตแก่พี่น้องในวิถีชาวเล

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรองแก้ว สุอำพัน และ เสาวภา อาศน์ศิลารัตน์. (2552). **อีกัตลาโวจ**. สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. สำนักพิมพ์ ชุมชนุสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กอกแก้ว วงศ์พันธุ์. (2551). **ผู้หญิงพม่าในบทบาท แม่ เมีย ลูกสาว แรงงานต่างด้าวและคนชายขอบในดินแดนไทย**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.prachatai.com/journal/2008/01/15468>. (สืบค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2556).
- กาญจนา เทียนลาย และ อีรนงค์ สกกุลศรี (2555). **“ประชากรชายขอบ: มุมมองในเชิงจำนวนและการกระจาย”**, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประชากรและสังคม ปีที่ 8 (2012): ประชากรชายขอบและความเป็นธรรมในสังคมไทย (เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 395 สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม 2012).
- แก่งกิจ กิติเรียงลาภ และ เควิน อิววิสัน. (2552). **“บทวิพากษ์ “การเมืองภาคประชาชน” ในประเทศไทย: ข้อจำกัดของแนววิเคราะห์และยุทธศาสตร์การเมืองแบบ “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่”**. ฟ้าเดียวกัน. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน), น.153-154.
- ทอม เมอร์ติส, บรรณาธิการ. (2555). **ขบวนการในความเคลื่อนไหว: อีกโลกหนึ่งจะเป็นจริงได้หรือไม่? แปลโดย ภัคดี วีระภาสพงษ์, สุนทรี เกียรติประจักษ์, อีรวณี วงศ์ทองสวรรค์ และ เพียรพร ดีเทศน์. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.**

- นักข่าวพลเมือง. (2555). วิธีชีวิตประมง วิถีชาวเลอันดามันกับมิติ
 ค.ร.ม. ฟันฟูวิถีชีวิตชาวเล. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:
<http://www.citizenthaipbs.net/node/3132>.
- นันทกา เครืออินทร์. (2551). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ
 ทรัพยากรธรรมชาติระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบ
 ต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาว
 อูรักลาโว้ย จังหวัดภูเก็ต, ชุดประเด็นชุมชนและการจัดการ
 ทรัพยากร. สกว.
- นฤมล อรุโณทัย และ พลาเดช ณ ป้อมเพชร. (2550). คลื่นแห่งการ
 เปลี่ยนแปลง การฟื้นฟูชุมชนชาวเล หลังสึนามิ. [ออนไลน์]
 แหล่งที่มา: [www.sac.or.th/main/activities_detail.php?lectureid=25 &categoryid=4](http://www.sac.or.th/main/activities_detail.php?lectureid=25&categoryid=4).
- ปรีดา คงแป้น, บรรณาธิการ. (2555). หนังสือวิกฤตวิถีชาวเล. มูลนิธิ
 ชุมชนไท. กรุงเทพฯ.
- มูลนิธิชุมชนไท. (2548). รำลึก 1 ปี สึนามิ “ประสบภัย ประสบการณ์
 ประสานเพื่อน”. กรุงเทพฯ.
- มูลนิธิชุมชนไท. (2554). เอกสารประกอบงานรวมญาติชาติพันธุ์
 ชาวเลครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ.
- มูลนิธิชุมชนไท. (2556). บันทึกการเสวนาเวทีสาธารณะ ในเวทีรวม
 ญาติชาติพันธุ์ชาวเลครั้งที่ 3. ภูเก็ต
- ชนิดา จรรยาเทศ. (2543). โลกาวัดน์กับมายาคติเสรีนิยมใหม่,
 โครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา (โฟกัส), ฉบับที่ 59
 เดือนกุมภาพันธ์ 2544. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://focusweb.org/publications/Thai/2000/Globalisationand-neo-liberal-myths-2-00.html>.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการประชาสังคมในต่างประเทศ: บทสำรวจพัฒนา สถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนา ประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.

เยาวลักษณ์ ศรีสุกใส. (2545). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคม-เศรษฐกิจและวัฒนธรรม: ศึกษากรณีชาวเลสงขลา อ.เกาะลันตา จ.กระบี่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาด้านสังคมวิทยา สาขาสังคมวิทยา และ มานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เย็นจิตร ถิ่นขาม. (2553). **วัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลง : ความหลากหลายบนความหลากหลาย**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.gotoknow.org/posts/358168> (สืบค้นเมื่อ 21 มกราคม 2558).

สมชาย นิลอาธิ. (2549). **นิเวศวิทยาวัฒนธรรม**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://reg.ksu.ac.th/bai_laan/CE002.pdf. (สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2558).

สุนัย ราชภัณฑารักษ์. (2527). **ภูเก็ต**. พิมพ์ครั้งที่ 3, จังหวัดภูเก็ต.

สุริชัย หวันแก้ว. (2546). **กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548). **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัย
วัฒนธรรม: การทะลุกรอบและกักตักของความคิดแบบคู่
ตรงกันข้าม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์.

ภาษาอังกฤษ

Krongkaew Soo-ampon. (2007). **Factors influencing marine
ornamental fishery involvement: a case study of
small-scale fishery community at Had Rawai
village, Phuket, Bangkok: Mahidol University.**